

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A TÜRKÇE DERSİ BİTİRME TEZİ

“TOPLUMSAL CİNSİYET”

Rehber Öğretmen: Abdullah Şahin

Öğrencinin adı: Laçin Serra

Öğrencinin soyadı: ATEŞ

Diploma numarası: D1129-0040

Sözcük Sayısı: 3487

Araştırma sorusu: Reşat Nuri Güntekin'in 'Çalıkuşu' adlı yapıtında kadının toplumdaki yeri izleği odak figür Feride üzerinden nasıl ele alınmıştır?

Öz (Abstract)

Uluslararası Bakalorya Diploma Programı, A1 Türk Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanan bu tezde, Reşat Nuri Güntekin'in 'Çalığı' adlı yapıtındaki odak figür Feride üzerinden toplumun kadına olan bakışı incelenmiştir.

Tez; Feride'nin küçüklük yıllarında şekillenen kişiliği, toplumsal yapı, kadının toplum içindeki yeri ve Feride'nin değişimi olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır. Bu ana başlıkların seçilmesinin nedeni; seçilen başlıkların toplumun kadına bakış açısının nedenlerini veya sonuçlarını açıkça yansıtmasıdır. Tez boyunca kadın figürü açıklanmaya çalışılmış, kadının toplumdaki yeri sorgulanmıştır.

Yapıtın odak figürü Feride'dir. Feride'nin üzerinden hem sınıfsal farklılıklar incelenmiş hem de kadın figürünün toplumdaki yeri sorgulanmıştır. Bunun yanı sıra kadın figürünün incelenmesinde eğitimin ve dinin etkisi de değerlendirilmiştir. Din sorunsalı yapıt içinde, diğer alt başlıkların içine gizlenmiş bir şekilde bulunmaktadır. Gerek gelenek ve görenekler olsun, gerekse eğitim; dinin etkisi bahsi geçen her konuda gözlemlenebilir. Bu durum kadının toplum içindeki yeri alt başlığı için de geçerlidir.

Bu incelemenin sonucunda Batı kültürüne yakın insanlar ve Anadolu insanı arasındaki farklılıklar belirtilmiş; kadına verilen değer, alınan eğitimle doğru orantılı olduğu saptanmıştır. Anadolu toplumunda olduğu gibi eğitimin öncelikli olmadığı toplumlarda kadına bakış açısının hiçbir zaman erkeklerle eşit olamayacağı sonucuna varılmıştır.

Sözcük Sayısı: 180

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	4-5
1. Feride'nin Küçüklük Yıllarında Şekillenen Kişiliği.....	5-7
2. Toplumsal Yapı.....	8-11
3. Kadının Toplum İçindeki Yeri.....	12-14
4. Feride'nin Değişimi.....	14-17
Sonuç.....	18-19
Kaynakça.....	20

Giriş

Bir insanın hayata karşı bakış açısını etkileyen temel faktörler vardır. Bu faktörlerden en önemlileri; ailesi, o insana öğretilen değerler ve aldığı eğitimidir. Bu üç bileşen doğrultusunda insan, kişiliğini oluşturur ve hayata karşı tutumunu belirler. Hayata karşı alınan tutum, kişinin yaşamı boyunca edindiği deneyimler yoluyla değişim gösterebilir. Kişinin bakış açısında yaşanan değişimlere neden olan faktörlerin başında içinde yaşadığı, var olduğu toplumdur. Bu nedenle kişi analizi yapılırken kişinin, yaşadığı toplumdan soyutlanarak incelenmesi mümkün değildir.

Reşat Nuri Güntekin'in 'Çalığışu' adlı yapıtında, odak figür Feride küçük yaşlarda İstanbul'da şekillenen kişiliğindeki değişimde Anadolu'ya gitmesinin önemi yadsınamaz. Feride'nin kişiliğinin oluşumunda ve geçmişi üzerinde eğitim yaşantısını geçirdiği Fransız okulunun büyük bir önemi ve etkisi vardır. Fransız okulunun bu aşamada büyük bir önem taşımasının sebebi; Feride'nin Anadolu'ya gittiğinde, karşılaştığı eğitim ortamıyla yaşayacağı deneyimleri değerlendirmede ortaya çıkacaktır. Bu farklılıklar hem din hem eğitim konusunda farklı bakış açılarına sebep olmaktadır. Feride, hem Batı kültürüne daha yakın olan İstanbul insanından hem de Anadolu insanından farklıdır. Bu nedenle her ne kadar kadının toplumdaki yeri Feride üzerinden incelenmiş olsa da Feride 'tipik bir Anadolu kadını' veya 'tipik bir Batılı kadın figürü' olarak ele alınamamaktadır. Feride için Anadolu alışılmışın dışında bir deneyim olarak nitelendirilebilir. Anadolu insanı hayata karşı tutum konusu başta olmak üzere her konuda Feride'den farklıdır. Bu noktada yapıtta, Anadolu insanının sorgulamadan kabullenışı ve bıkkınlık hali eleştirilmektedir. Feride gibi idealist bir hocanın bu durumu değiştiremeyeceği, aksine kendisinde bir değişim olacağı mesajı yapıtın sonuna gelindiğinde anlaşılmaktadır.

1- Feride'nin Küçüklük Yıllarında Şekillenen Kişiliği

Reşat Nuri Güntekin'in 'Çalığışu' adlı yapıtında odak figür Feride'nin kişiliğini şekillendiren üç ana etkenden söz edilebilir; bunlar sırasıyla ailesinin yokluğu, aldığı eğitim ve bu ikisinin birleşmesiyle oluşan doğaya sığınma isteğidir.

Feride, babasının asker olması nedeniyle küçüklüğünden beri şehir şehir gezmiş bir kızıdır. Ailesindeki tek çocuktur. Annesini küçük yaşta verem hastalığı nedeniyle kaybetmiş, bu nedenle asker olan babasının emir erlerinin elinde büyümüştür. Annesini kaybedince babası işi nedeniyle Feride'ye bakma imkanı bulamamış ve Feride'yi babannesinin yanına bırakmak zorunda kalmıştır.

Anne faktörü küçük bir çocuğun gelişimindeki önemli faktörlerden biridir ve Feride'nin kişiliğinde annesini kaybetmiş olmasının izleri küçük yaşından itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Feride, yaşıtı kızlar gibi davranmaktan çok uzaktır. Aksine enerjisiyle, sürekli aile fertlerini kızdırmasıyla ve yaramazlıklarıyla, herkesi çileden çıkartmasıyla daha çok bir erkek çocuğunu andırır.

Feride'nin küçüklüğü geriye dönüş tekniği ile aktarılmıştır. Bu sayede yapıtta Feride'nin hem geçmişi hem de bugünü hakkında bilgi aktarımında bulunulmuştur. *"Sabah karanlığında uyanır gece yorgunluktan baygın düşene kadar gürültü ve yaramazlık ederdim."* (Güntekin, s. 23) Feride'nin erkek çocukları gibi davranmasının başlıca nedeni ona nasıl davranacağını öğretecek bir anne figürüne sahip olmaması kadar askerlerin elinde büyümüş olduğu gerçeğiyle de açıklanabilir.

“Çocukluğumda bana hoyrat derlerdi... Kiminle oynasam canını yakar, bağırtırdım. Bu huy, herhalde Hüseyin’le (babasının emir eri) oynadığım oyunlardan kalma bir şey olacak”. (Güntekin, s. 14)

Feride’nin annesini küçük yaşta kaybetmiş olmasının ve acıların en büyüğünü yaşamasının kişiliğinin oluşmasında olumlu etkileri de vardır. Bu olumlu etkilerden biri bahsedilen durumun, Feride’yi küçüklüğünden beri acılara karşı dirençli bir yapıya kavuşturmasıdır. Feride çok küçük yaşında büyük acılar ve mutsuzluklar görmüş bir kızdır. Kendi yaşıtı çocukların üzüntüleri ve korkularının onun yaşadıklarıyla karşılaştırılması bile söz konusu değildir.

Annesinin ölmesinden ve Feride’nin babannesinin yanında yaşamaya alışmasından kısa süre sonra, Feride’nin babanesi de vefat eder. Bu durum Feride’yi, annesinin vefatından sonra, kişiliğini yapılandıran ikinci bir dönüm noktasına sokar. Ailesinde Feride için bir ‘rol model’ görevi görme potansiyeline sahip iki kişinin vefatı, Feride’nin ailesindeki herkesten apayrı bir kişilik oluşturmasına neden olmuştur. Yapıtın ilerleyen kısımlarında Feride’nin kendine özgü, bağımsız ve güçlü kişiliği, dikkat çekmektedir.

Hayatta hiç kimseye borçlu kalmaktan hoşlanmayan, hayatının sonuna kadar onuruyla yaşayacak olan babası, Feride’yi aynı sebepten ötürü bir sığıntı gibi teyzelerinin yanına bırakmak istemez. Bu nedenle Feride henüz dokuz yaşındayken bir Sör Mektebi’ne başlar. Feride’nin alacağı eğitim, onu yaşıtı olan çocuklardan ayıracak bir başka etken olacaktır. Feride, yeni başladığı mektebinde de haylazlıklarını bırakmamış, aksine kendine yeni bir oyun alanı yaratmıştır. Babannesinin evinde

yaptığı gibi okulunda da sürekli türlü oyunlar oynamış, dersin düzenini bozacak hareketlerde bulunmuş ve gevezelik ederek bu defa öğretmenlerini çileden çıkarmıştır. “*Sınıfta mütemadiyen gevezelik eder, oradan oraya dolaşırdım.*” (Güntekin, s. 27)

Feride'nin küçüklüğünden okul yıllarına kadar gelen bir alışkanlığı da ağaca çıkmak olmuştur. Yapıtta, Feride ne zaman üzgün olsa, kendi başına kalmak istese, bir ağaca tırmanmıştır. Bu durum Feride'nin kendini durum ve kişilere yabancı hissettiğinde kaçışını doğada bulması olarak yorumlanabilir. Durum, kişiler veya koşullar ne kadar değişse de Feride için doğa hep aynı kalmış, onun için bir yuva ve bir sığınak olmuştur. Feride'nin bir gün yine ağaca çıkması, hocalarından birinin onu Çalikuşu'na benzetmesi ve o günden sonra Feride'nin lakabının 'Çalikuşu' olarak kalması da bu durumu destekleyici niteliktedir.

Feride'nin kendini yalnız veya savunmasız hissettiği zamanlarda sığınabileceği veya güvenebileceği bir aile bireyi yoktur. Küçüklüğünde güvenebileceği birinin olmaması, Feride'de bir güven arayışına sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda Feride büyüyüp Anadolu'ya gittiğinde birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Feride herkesi kendi gibi saf, iyi niyetli ve güvenilir sanmaktadır. Güçlü kişiliğinin yanı sıra Feride'nin bu yanılığısı, onu küçüklüğünde alışmadığı yaşam koşullarına karşı savunmasız bir hale getirmektedir.

2- Toplumsal Yapı

Feride'nin deneyimlediği Anadolu toplumu geleneklerine ve dine bağlı; eğitim düzeyi düşük ve fakirliğin açıkça gözlenebildiği bir toplum örneğidir. Kız çocukları erken yaşta evlendirilir ve çoğu kız çocuğunun eğitim görmesine gerek olduğu düşünülmez. Cinsiyet ayrımcılığı kişiler arasında geçen diyaloglar ve Feride'nin düşünceleri içinde kendini belli etmektedir. Kadınlar ve erkekler arasında evlilik dışı bir münasebetin olması ayıplanır. Feride daha küçükken Osmanlı toplumunun örf ve adetlerini öğrenmiştir, fakat gerek kişilik gerek yetiştiriliş tarzı bakımından hiçbir zaman Osmanlı kadını profiline uymamıştır.

Feride, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra vardığı şehir merkezinde kaldığı otelde Hacı Kalfa adında yaşlıca bir adamla tanışmıştır. Yapıtta, Hacı Kalfa figürü Anadolu halkının bakış açısını birebir yansıtan bir figürdür. Feride'ye sanki kızına nasihat veriyormuşçasına yapması ve yapmaması gerekenlerden bahseder. Bu nasihatlerden öncelikle ahlak konusunun Anadolu halkı tarafından ne kadar önemsendiği anlaşılır. *“Benden sana nasihat: Kamil ol, uslu ol. Öyle çarşıda pazarda yüzü açık gezmeye... İmdi, dünyada, namustan kıymetli bir şey yoktur insan için.”* (Güntekin, s. 186) Hacı Kalfa'nın bu nasihatinde göze çarpan başka bir önemli nokta ise toplumun kadınların giyimine bakışıdır. O dönemin Anadolu'su, kadınların giyiniş tarzıyla ahlakının doğru orantılı olduğuna inanır. Anlayışa göre, bir kadın ne kadar kapalıysa, o kadar iffetlidir. Aynı şekilde bir kadın ne kadar kapalıysa, o kadın hakkında o kadar az dedikodu yapılır, az laf söylenir. Toplumun kadına bu şekilde bakmasının başlıca iki nedeni vardır; bunlardan biri aldıkları eğitim, diğeri din anlayışlarıdır. Fakat bu durum, Feride için yeni değildir. Feride'nin ailesinin baskıcı bir yapısı yoktur ve ailesi

Osmanlı profiline uymamaktadır; buna rağmen Feride'ye öğretilen gelenek ve görenekler toplum yapısı konusunda detaylı bilgi vermektedir. Örneğin o dönemin toplumunda kızların yaptığı çocukça veya hafif hareketler ayıplanmaktadır. Kızlar her daim zarif ve kibar olmalıdır anlayışı benimsenmiştir. Feride bu anlayış nedeniyle kendini misafirlik oyunu oynayan bebeklere benzetir.

“Yabancı kadınlara kompliman yaparken, suallerine ciddi ve nazik cevaplar vermeye çalışırken, kendimi misafirlik oyunu oynayan bebeklere benzetiyordum.” (Güntekin, s. 78)

Feride sadece evinde değil mektebinde de toplum ve ahlak yapısıyla ters düştüğü durumlarla karşılaşmıştır. Feride bir Sör Mektebi'ne gitse de ahlak anlayışı orada da pek farklılık göstermemektedir. Sör Mektebi'nde de bir kızın bir erkekle çok fazla görüşüyor olması olağandışı karşılanmaktadır. Kamran'ın Feride'yi çok sık ziyarete geliyor olması nedeniyle Feride'nin onu 'Affedersiniz ama burasının mektep olduğunu hatırlamanız lazım gelir' şeklinde uyarmasına neden olmuştur. Bu duruma bakılacak olursa Feride'nin büyüdükçe toplum yapısına biraz daha uyum sağladığından söz edilebilir.

Toplumun düşünce yapısını etkileyen bir faktör toplumun yaşam şartlarıdır. Feride gerçek toplum yapısını görerek büyümemiştir. İstanbul, Anadolu'ya nazaran daha zengin, daha gelişmiştir. İstanbul'da genelde soylu aileler, çocukları; devletin üst kademesindeki insanlar yaşamaktadır. Fakat İstanbul, Osmanlının sadece sahte bir yanılgısıdır. Feride Anadolu'ya gitmeden evvel Anadolu'nun yemyeşil ağaçlarla kaplı, tamamıyla huzur dolu, eğitime aç çocukların onu beklediği bir yer olduğunu düşünmektedir. *“...beni, Anadolu'nun en yeşil memleketine tayin vereceklerdi”.*

(Güntekin, s. 160) Tabii, bu durumda Feride'nin kişiliğinin bir parçası olan saflığı ve iyi niyetli yapısı da etkilidir. Feride Anadolu'ya gittiğinde gerçeklerle karşılaşmıştır. Anadolu insanı yapı olarak bıkkın ve hayattan usanmıştır. Düğünler bile *'köyün meydanında davul zurna çalması, bir iki pehlivan güreştirilmesi, kadınlar arasında bir kına gecesi yapılması ve mevlit okutulmasıyla'* sona erer. Erkek çocukları gelecekteki iş gücü ve soyun devamını sağlayacak kişiler olarak görülür. Kızlar ise bir an önce evlendirilmek istenir. Kız çocuklarının bir birey olarak görülmediği, daha çok 'aileye yük' olarak görüldüğü romanda göze çarpmaktadır. Anadolu'daki aileler bütün kız çocuklarının adını Zehra, Ayşe veya Zeynep koymuşlardır. Bu durum okuyucu karşısına Feride'nin sınıfındaki öğrencilere adlarını sorduğu kısımda ortaya çıkar ve Feride bu durumu oldukça garip aynı zamanda gülünç bulur. *"Mesela bir müfettiş gelse de talebelerimi tanıtmamı istese 'dokuz Ayşe ile on iki Zehra var!' diye çabucak işin içinden çıkacaktım"*. (Güntekin, s. 228)

Feride'nin gülünç olarak nitelendirdiği durum aslında kız çocuklarına bir birey olarak değer verilmediğinin göstergesidir.

Feride'nin öğrencileri ve Zeyniler köyü üzerinden anlatılan bir diğer Anadolu gerçeği ise Anadolu halkının maddi durumudur. Feride'nin küçüklüğünde gördüğü İstanbul'daki görkemli yaşam ve Anadolu'daki yaşam birbirlerinden çok farklıdır. Feride bu gerçeği Zeyniler Köyü'ne gelip kalacağı yeri gördüğünde anlamıştır. *'Eskilikten delik deşik olmuş kirli kaplamalar, yağmurdan çürümüş, tahtaları sarkmış simsiyah bir ocak, ötede çarpık bir kerevet'*. (Güntekin, s. 218)

Uzamın betimlenmesinde kullanılan kelimeler aynı zamanda Anadolu insanının ruh halini yansıtmaktadır. Özellikle Feride evin manzarasının mezarlık olduğunu gördüğü zaman Hatice Hanım'ın sadece tekdüze bir ses tonuyla: *"İnsan, sağlığında alışmalı"*

kızım, hepimizin gideceği yer orası” (Güntekin, s. 218) demesi, Anadolu insanının yaşam koşullarından doğan alışmışlığını ve bıkkınlığını simgelemektedir. Bu noktada kadere boyun eğiştten ve insanların hayattan bir beklentileri olmaması durumundan bahsedilebilir. İnsanlar kendileri için zaten her şeyin planlanmış olduğuna inanırlar, Hatice Hanım’ın ölüm hakkında bu kadar rahat konuşması da bu durumu pekiştirici niteliktedir. Feride gibi büyük hayalleri ve umutları olan bir kızın, hayata karşı beklentisi olmayan bir toplumu tek başına değiştirmesi zaten mümkün değildir.

Anadolu’nun maddi durumunun göze çarptığı bir diğer kısım ise mektepteki öğrencilerin betimlemesidir. Çocukların betimlenmesine kıyafetlerinden başlanmış; ‘sefil’ ve ‘perişan’ sıfatları kullanılmıştır. Bu iki sıfat genel durumu özetlemek için yeterli olsa da ‘eski püskü bez parçalarıyla’ kundaklanan saçları ve ‘çıplak ayaklarındaki nalınlar’ betimlemeleri durumu pekiştirmiştir. Bu durum toplumun genel maddi olanaklarının çocukların üzerine yansıtılarak somutlaştırılması olarak anlatılmaktadır.

Feride maddi anlamda iyi bir ailenin tek kızıdır; dolayısıyla okuttuğu çocuklarla empati kuramamaktadır. Ancak Feride, yapıtın ilerleyen kısımlarında sadece toplumun gelenek ve göreneklerine uyum sağlamaya başlamamakta, aynı zamanda maddi anlamda sıkıntı çekmenin de ne demek olduğunu deneyimlemektedir. Maddiyat ilk başlarda Feride’yi Anadolu toplumuna yabancılaştırırsa da, sonralarda Anadolu kadını modeline uyum sağlayabilmesine yardımcı olmaktadır.

3– Kadının Toplum İçindeki Yeri

Kadının toplumdaki yeri konusu yapıtta sıkça karşılaşılan bir izlektir. Dönemin Anadolu’su ataerkil bir anlayışa sahiptir ve kadına verilen –daha doğrusu verilmeyen- değer her noktada ayrı şekilde okuyucu karşısına çıkmaktadır. Kadının toplumdaki yeri izleği sırasıyla eğitim, gelenekler ve toplum boyutlarıyla yapıtta işlenmektedir.

Eğitimde kadının yeri ‘cinsiyet ayrımcılığı’ ifadesiyle özetlenebilir. Toplumsal yapıda bahsedildiği üzere kız çocukları aile için herhangi bir önem teşkil etmemektedir; bu nedenle onların bir an önce evlendirilmesi uygun görülmektedir.

Hayganuş ve Mirat, Feride’nin Anadolu yolunda tanıştığı yaşlıca bir adam olan Hacı Kalfa’nın çocuklarıdır. Yedikleri bir akşam yemeği sırasında Feride’nin, Mirat’ın iki sene Ermeni mektebine, iki sene Osmanlı mektebine gittiğini öğrenir. Daha sonra Hayganuş’un da Ermeni Katolik Mektebi’ne gittiğini öğrenen Feride, bu durum üzerine: “*Hayganuş’a gelince kız olmasına rağmen onun tahsiline de Mirat’ınkinden daha az ehemmiyet veriliyor değildi*” (Güntekin, s. 195) yorumunu yapar. Feride’nin bu yorumu-toplumun kız çocuklarının eğitiyle ilgili temel anlayışına karşı bir örnek olması bakımından- eğitimde kız çocukları aleyhinde cinsiyet ayrımcılığı yapıldığının bir göstergesi niteliğindedir.

Dinin etkisinde şekillenen gelenekler kadına olan bakış açısını oluşturmaktadır. Feride, yapıt boyunca, İstanbul’da da Anadolu’da da ‘bunu yaparsan laf olur’ cümleleriyle karşılaşmıştır. Bu durum ‘dedikodu konusu olma’ olayının sadece Anadolu halkına has olmadığını göstermektedir. Toplumdaki her birey din olgusunu

kullanarak diğerk kişilerin yaptıklarını gözlemlemekte ve yargılamaktadır. İnsanlar, - özellikle yaşı biraz daha ilerlemiş olanlar- gençlerin önünü açmak ve Anadolu halkını geliştirmeyi hedeflemek yerine gençleri ‘gelenek’ adını verdikleri, işlevini kaybetmiş yargılarla biçimlendirmeye ve belirli kalıplar içerisine sokmaya çalışmaktadırlar. Bu basmakalıp yargılardan biri de küçücük kız çocuklarının kapanmasıdır. Anadolu halkı kız çocuklarının din gereğince kapanması gerektiğine inanmaktadırlar fakat yapıtta bu durum, dinin çarpıtılmasına bir örnek olarak gösterilmektedir..

Dinin çarpıtılmasının bir diğerk örneği ise büyüye ve Zeyni Baba’ya olan inançtır. *“Ortağım, burada kocama basmış büyüyü, basmış büyüyü. Dilini ağzını bağlamış adamcağızın!”* (Güntekin, s. 191) İslam’da büyü ve Allah’ın tek olduğuna inanmamak haram olarak nitelendirilir. Böyle bir durumda Anadolu halkının ‘Müslüman’ oldukları halde büyüye inanması ve Zeyni Baba’ya dua etmesi ironi yaratmaktadır. İroninin kullanılış amacı düzenin bozuk olduğunun aktarılması konusunda daha etkili olmasıdır.

Toplumun kadın figürü üzerindeki etkisi ve baskısı kitapta çok güzel örneklendirilmektedir. Kızlara çocukluklarından itibaren neleri yapabilecekleri ve neleri yapamayacakları öğreilmeye başlanır. Aynı şekilde erkek çocuklarına da daha üstün oldukları fikri benimsetilmektedir. Erkek çocuklarına böyle bir fikrin benimsetilmesi durumu, Feride’nin sınıfındaki Vehbi adlı çocuğun Feride’ye söylediği: *“Sen, carı cısmısın, aklın ermez”* (Güntekin, s. 239) sözüyle açıkça görülmektedir. Yine bu örnekten yola çıkılarak toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller olduğu yorumu yapılabilmektedir. Bu roller toplum tarafından benimsendiği için insanların Feride’ye bakış açılarının önyargılı olması doğaldır.

Memleketini bırakmış, Anadolu'ya gelmiş, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan, toplumun normlarına aykırı bir düşünce yapısına sahip, kendi parasını kazanan ve her şeyden önemlisi başında bir erkek olmayan bir kadının Anadolu halkında sansasyona neden olmaması zaten beklenilmemektedir. Bu sebepten ötürü Feride Anadolu'ya alışmaya çalışırken zor zamanlar geçirmiş, yıpranmıştır. Feride'nin gittiği başka bir Anadolu kasabasında da, yerel bir tatlının adı olan 'Gülbeşeker' olarak adlandırılması da tamamen kadının toplum içinde cinsel obje olarak görülmesinin örneğidir ve yine Anadolu'nun geri kalmışlığını gözler önüne sermektedir. Kadınlar cinsel obje olarak nitelendirilirken onur, gurur gibi insanı insan yapan niteliklerin sadece erkeklerin tekelinde değil kadınlara ait yüce değerler de olduğu ne yazık ki yapıtta gözlenmektedir.

4 – Feride'nin Değişimi

Feride küçükken yaşam enerjisiyle dolu, çevresine karşı duyarlı, anlayışlı, merhametli, yeri geldiğinde hoyrat yeri geldiğinde sevecen bir kızdır. Feride, kişiliğini oluşturan bu özelliklerinden roman boyunca ödün vermemiş olsa da, yaşadığı ve deneyimlediği olaylar doğrultusunda hayata bakış açısında birtakım değişiklikler olmuştur. Bu olayları Feride'nin Kamran'ın onu aldattığını öğrenmesi, Anadolu'daki deneyimleri ve Munise'nin ölümü biçiminde sıralayabiliriz.

Feride'nin İstanbul'daki hayatını bırakıp Anadolu'ya yerleşmesine neden olan, dolayısıyla dolaylı yoldan Feride'nin değişiminin önünü açmış olan kişi Kamran'dır. Kamran, Feride'nin akrabası olmakla beraber, Feride'nin roman boyunca sevdiği,

aşkından hiç vazgeçmediği fakat onun kalbini kırmış olan figürdür. Kamran, Feride'ye herkesi Feride gibi dürüst ve güvenilir olmadığını gösteren ilk karakterdir. Feride roman boyunca sık sık Kamran'ı hiç affetmeyeceğinden bahsetmektedir; buna rağmen çevresindeki insanlara güvenme ihtiyacı doğrultusunda hareket etmeye devam eder.

Feride hoyrat yapısının zamanla yontulduğu bir süreçten geçmiştir; bu süreç de Anadolu'da geçirdiği zamandır. Anadolu'da kaldığı süre boyunca Feride'nin başından türlü olaylar geçmiştir fakat bu olaylar bile Feride'yi doğru bildiği yoldan saptıramamış, ondaki saflığı ve doğallığı çalamamıştır. Feride'yi en çok etkileyen olaylardan biri Neriman adlı bir kadının onu Buhrettin Beylerin evine içkili eğlenceye götürmeye çalışması olmuştur. Feride son ana kadar olayı kavramamış, insanlar 'Yaşasın Buhrettin Bey, yaşasın Gülbeşeker' şeklinde naralar atmaya başlayana kadar neler olduğunu fark etmemiştir. Burada anlatılmak istenen Feride gibi saf ve temiz bir kızın Anadolu gibi bir yerde tek başına kalmaması gerektiğidir. Bu durum sonucunda Feride'nin bulunduğu yerden ayrılarak İzmir'e gitmesi gerekir. Vapura binmeden önce onun İzmir'e gitmesini tavsiye eden müdiresiyle arasında kuşlarla ilgili bir diyalog geçer. Bu diyalogda Feride kendine gönderme yaparak kuşların ne istediğini bilmeyen zavallı, akılsız mahlûklar olduğunu söyler. *"Açık havaya kavuştukları zaman bir dal üstünde, başlarını kanatlarının içine gizleyerek geçirdikleri gecelerde sabaha kadar bu kafesi düşünüyorlar, küçücük gözlerini pencerelerin aydınlığına dikerek hasret çekiyorlar"*. (Güntekin, s. 397) Feride'nin bu sözlerinden yola çıkılarak Feride'nin ev hasreti duyduğu ve evinden uzaklara gittiği için pişmanlık duyduğu yorumu yapılmaktadır. Feride yaşadıklarından bir ders çıkarmıştır ve

Kamran'ın onu aldatmasının, Anadolu'da yaşadıklarıyla kıyaslanamayacak kadar önemsiz kalmakta olduğunu fark etmiştir.

Feride'nin olgunlaşması ve Anadolu gelenek ve göreneklerine uyum sağlayışı Feride'nin geçmişi ve şimdiki hali karşılaştırıldığında açıkça görülmektedir. Eskiden yoldan geçenlere kiraz çekirdeği atıp ağaçtan ağaca tırmanan küçük kız yerini görüp geçirmiş, deneyimli ve daha ağır başlı bir kadına bırakmıştır. Yaşadığı olaylardan sonra Feride, kendini işine adanmış, uzun bir süre yaşadığı acılardan işinin arkasına saklanarak korunmaya çalışmıştır. İstanbul'a ailesini ziyarete geldiğinde Feride, bambaşka biri olmuştur. Feride'deki değişim Kamran'a söylediği '*Bir Anadolu kadınına karşı en iyi kompliman onun iş görmesine, hizmet etmesine müsaade etmektir*' (Güntekin, s. 495) sözünden görülebilir. Bu noktada Feride'nin kişiliğini ve doğup büyüdüğü yeri yok sayarak; kendini bir İstanbul kadınından çok bir Anadolu kadını olarak gördüğü anlaşılır. Feride Anadolu'ya, onu bir nebze değiştirebilmek umuduyla gitmiştir, fakat asıl değişen Feride'nin kendisi olmuştur.

Anadolu'nun ve yaşadıklarının Feride üzerinde bir başka etkisi ise fiziksel görüntüsüne olmuştur. Eskiden kıpkırmızı sağlıklı bir yüze sahip olan Feride artık teninde mavimsi damar gölgeleri bulunan, ince ve narin bir kadına dönüşmüştür. Kamran'ın tanımlamasıyla '*Feride'nin rengi, hayatını yaşayan sağlıklı bir genç kadının mesut rengi değildir*'. (Güntekin, s. 498) Yüzünde yaşadığı deneyimlerden kalan çizgiler oluşmuştur. Anadolu Feride'yi yormuştur.

Feride'nin değişiminin fark edildiği bir başka nokta ise ölüme bakış açısidir. Anadolu'nun gerçekliklerini deneyimlemeden önce Feride, ölümü daha saf ve

çocukça bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. Feride'ye göre ölüm, insanların yıllarca çalışıp yorulduktan sonra tatlı bir uykuya dalmalarıdır. Feride'nin ölüme bakış açısı betimlenirken 'güneşe karşı parlayan beyaz mermerler', 'kucak kucak çiçekler' gibi sıfatlar ve ikilemeler kullanılmıştır. Bu anlatımdan yola çıkılarak Feride için ölümün korkulacak bir şey olmadığı, aksine, onun sözleriyle, neşeli ve sevimli bir hayal olduğu görülmektedir. Feride ölüme bakış açısındaki değişimi şu sözlerle dile getirir: *"Şimdi, onun acı lezzetini, toprak, öd ağacı ve servi kokuları içinde dilimle tadıyor, ciğerlerimle kokluyor gibiyim!"*. (Güntekin, s. 234)

Feride'nin hem fikirlerini hem de duygularını derinden etkileyen bir başka olay ise evlatlığı Munise'nin ölümü olmuştur. Munise, Feride tarafından evlat edinilmeden önce, annesi tarafından terk edilmiş, babası ve kardeşleri ile yaşayan küçük bir kızdır. Feride ve Munise arasında tanıştıkları ilk zamandan beri bir yakınlık oluşmuştur. Bir gün Munise'nin kar fırtınası sırasında kaybolması ve Feride'nin onu bulması onları birbirlerine daha da yakınlaştırmıştır. Bu sayede Feride, Munise'yi evlat edinmeye karar vermiştir. Roman boyunca Munise, Feride için daima çok değerli olmuştur. Feride ve Munise'nin bu kadar yakın olmalarının bir sebebi de ikisinin de anne figüründen yoksun büyümüş olmalarıdır. Bundan ötürü ikisinin içinde de gizledikleri fakat yer yer kendini belli eden bir boşluk ve çevrelerindeki insanlara güvenme ihtiyacı vardır. Feride'nin Munise'yi evlat edindiği günden itibaren sahiplenmesi ve her alacağı karardan önce onu düşünmesi de aynı sebeptendir. Feride ve Munise karakterleri iki insanın birbirlerini nasıl karşılıksız sevebileceklerinin göstergesi niteliğindedir.

Sonuç

Reşat Nuri Güntekin'in 'Çalıkuşu' adlı yapıtında kadının toplumdaki yerine değinilmekte, Batılı insanla Anadolu insanı karşılaştırılmaktadır. Kadının toplumdaki konumuna yer verilirken eğitim ve din faktörlerinin etkisi göz önünde bulundurulmaktadır.

Feride, yetiştiriliş ve gördüğü eğitim bakımından, Anadolu insanından farklıdır. Bu farklılıklar, Feride'nin bulunduğu topluma yabancılaşmasına sebebiyet vermiştir. Feride yapıtın başlarında bulunduğu toplumla empati kuramamaktadır, fakat yapıtın ilerleyen kısımlarında değiştirebilmek amaçlı gittiği Anadolu, Feride'nin değişimine sebebiyet vermektedir. Reşat Nuri Güntekin, Feride ve deneyimlerini birinci kişinin ağzından anlatarak Feride'yi sempatik bir karakter haline getirmektedir. Bu doğrultuda okuyucu Feride'yle empati kurmakta ve onun iç dünyasını daha iyi anlama fırsatı yakalamaktadır. Yapıtta geri dönüş tekniği sıkça rastlanan bir tekniktir. Bu teknik de okuyucuyu Feride'nin iç dünyasını geçmişiyile ilişkili kurularak daha iyi anlamada kullanılmaktadır.

Feride'nin Anadolu'da yaşadığı deneyimler, Anadolu'nun sosyal, kültürel durumu hakkında bilgi vermektedir. Anadolu insanı gelenek ve göreneklerine bağlı, fakat eğitim düzeyi düşük insanlardan oluşmaktadır. Eğitime fazla önem verilmemektedir ve insanlar hayatlarını olduğu gibi kabullenmişlerdir. Bu kabullenişin getirdiği bir bıkkınlık söz konusudur.

Anadolu insanının bir diğere göze çarpan özelliğı de dine bakış açısı ve onu yorumlayış biçimidir. Dine bakış açıları aynı zamanda gelenek ve göreneklerinin biçimlenişinden de anlaşılmalıdır. Anadolu insanının bakış açısı eğitim ve dinden etkilenir. Kadının toplumdaki yeri, bu bakış açısının temellerine dayanmaktadır. Kızlara bir yük olarak bakılmakta ve kızların eğitim görmesine gerek olmadığı düşünülmektedir.

Yapıtta Feride üzerinden kadının toplumdaki yeri sorgulanmaktadır. Bu sorgulama doğrultusunda Anadolu toplumuna eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Feride yapıtın sonunda köklü bir değışime uğramaktadır.

Sonuç olarak Reşat Nuri Güntekin'in 'Çalıkuşu' adlı yapıtında kadın figürünün Anadolu toplumu içindeki yerine değınilmekte; Batılı insan modeli ve İstanbul'daki insan modeli karşılaştırılmaktadır. Bu eleştirmeler ve incelemeler sonucunda kadın figürünün eğitim ve din izleklerinden etkilendiğı sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Çalıkuşu, Reşat Nuri Güntekin, 2010 basımı